

MESTO VALENTINA STANIČA V ZGODOVINI SLOVENSKEGA GORNIŠTVA

PIONIR ALPINIZMA

TONE STROJIN

Slovenci smo številčno majhen narod, zato moramo toliko več dati na svoje velmože, če so nekaj pomenili v širšem prostoru in ob svojem času. Za določevanje zgodovine so zgodovinarji resda iskali in našli ničkoliko definicij, je pa znano, da brez velmož ni take zgodovine, na katero bi mogli biti ponosni.

Če opazujemo slovensko zgodovino, so bile prav osebnosti tiste, po katerih se je razpoznaval slovenski narod. Poenostavljeno bi lahko rekli, da so prav ti možje predstavljali narod, njegovo kulturo, znanost in še marsikaj, in če že ne takrat, so kasneje veljali za začetnike ali vsaj predstavnike katere od dejavnosti ali področja.

Mnoge stroke, dejavnosti ali področja se prav v začetku še niso prepoznale po pomenu, kot so ga dobile pozneje ali kot ga imajo danes, posebno če gre za nekoristne dejavnosti, recimo alpinizem in alpinistiko. To področje nas v tej razpravi zanima zaradi svojega prvega predstavnika med Slovenci, **Valentina Staniča** (1774— 1847), ki je deležen časti pionirja alpinizma tudi pri avstrijskih sosedih.

VSESTRANSKA OSEBNOST

Vsakemu začetniku nečesa gre slava, nadaljevalcem in ponavljalcem pa precej manj. To velja še danes in bo tako obveljalo. Izumitelj, prvi pristopnik ali vsaj pobudnik je vedno glorificiran.

Nekdo mora biti prvi. In Valentina Stanič je bil v nečem, čeprav se tega morda ni zavedal.

Sreča prvega v gorah je svoboda, to pa pomeni, da ni prejšnjega zgleada, ne tekmeča, ne zasledovalca. Lahko so samo kritiki. Stanič pa nemara še teh ni imel. Nihče ga ni v alpinističnem početju spodbujal, oviral in niti finančno podpiral.

Valentin Stanič

Sam je zapisal, da je plezal s slastjo. Ne vemo motiva, kaj ga je gnalo visoko gori nad gozdne meje, kjer ni imel kaj iskati nihče med lovci, pastirji, iskalci rude ali zeliščarji. Visoke gore so bile svet brez koristi, skoraj svet praznoverja. Na koncu koncev so v naših deželah v Staničevem času še pobirali desetino in opravljali tlako, v uradni miselnosti pa je bil ozek jožefinizem.

Za Valentina Staniča vemo, da je bil v mladosti šibkega zdravja, zato so ga bližnji vodili naokrog, da bi se okrepil. Stanič pa se je tako nalezal ljubezni do popotništva, ki mu je odpiralo vedno širši ozemeljski in miselni krog in ga naposled pripeljalo do hribolazenja. Ker je študiral teologijo, mu je pleza na vrhove pomenila simbolno pot v nadzemne višave, pot k Bogu, čeprav ja znal te nagibe povezati s čisto znanstvenimi in praktičnimi opravili, na primer merjenjem višin, temperature, zračnega tlaka itd. Valentina Stanič je bil kot osebnost nenavadno podjeten, širok in prav vsestransko usmerjen. Kako lahko Valentina Staniča obravnavamo v alpinističnem pogledu? Nekateri njegovi sodobniki (**Purtscheler** in drugi) so ga šteli za prvega

Lepe, duhovno bogate
in zadovoljne božične praznike
in srečno, zdravo in uspešno novo leto 1995
želita bralcem, sodelavcem
in drugim planinskim prijateljem
uredništvo in uprava Planinskega vestnika

alpinista v Vzhodnih Alpah. Nasledniki so ta laskavi naslov za njim šele dosti pozneje ponavljali. V resnici pa bi Valentinu Staniču bolj pristajal naziv pionir alpinizma ali še bolje predhodnik klasičnega obdobja alpinizma v Vzhodnih Alpah.

Zakaj?

EDEN OD PRVIH ALPINISTOV NA SVETU

Težko je namreč reči, kdaj in kje se je alpinizem kot pojav zgodovinsko začel in kdaj se je pričela alpinistika kot delovanje v Alpah.

Recimo, da je rojstna ura alpinizma odbila leta 1492, torej v letu, ko je **Krištof Kolumb** odkril Ameriko. Če lahko verjamemo viru, je namreč istega leta 1492 prvi registrirani vzpon opravil neki **Antoine de Ville** na Mont Inaccessible, poznejši Mont Aiguille (2097 m) vpricho ducata opazovalcev in dveh duhovnikov. Velikanski kamniti stolp leži 50 kilometrov južno od Grenoble in je obdan s 300-metrskimi stenami. Do prvega pristopa naj bi veljal za nezavzetno goro. V letih 1878 do 1880 je bil opremljen z žičnatimi vrvmi okrog 200 metrov zahodno od smeri prvega vzpona.

Potem je moralo preteči 300 let, da se je leta 1760 z Mont Blancom poskusil Monsieur **Horace Benedict de Saussure**.

Mont Aiguille in Mont Blanc sta dva različna svetova, dve v vsem različni gori, neprimerljivi med seboj.

Če k omenjenima vrhovoma pritaknemo še podobo Velikega Kleka (3798 m) z njegovimi prepadnimi vesinami in skoraj štiritisočmetrsko višino, potem gre Velikemu Kleku in prvim zavojevalcem, med katerimi ima Valentin Stanič zaradi samostojnosti svojega vzpona častno mesto, vsekakor prednost, primerjave glede težavnosti in izpostavljenosti pa so dovolj zgovorno v Staničevo korist.

Če poudarimo samostojnost vzpona, imamo v mislih Staničev motiv priti na vrh, čeprav mu gospoda v dolini tega ni ukazala, pričakovala ali ga k temu nagovarjala. Imel je naloge pomočnika pri znanstvenih merjenjih in te je opravil več kot zanesljivo v dolini in na samem vrhu Velikega Kleka (Grossglocknerja).

Da je bil Valentin Stanič tehnično samostojen pri vzponu na vrh, priča dejstvo, da ni dovolil, da bi mu domačini pomagali in ga vlekli po strmini. Željo po višavi je izrazil tudi tako, da je sam splezal na lestev (komarčo), ko je hotel biti višje od ostalih. Tudi to nekaj pove.

Valentin Stanič je bil nadalje edini izmed izobražencev, ki je priplezal na vrh gore, kajti vsi drugi so ostali spodaj ali jim je kvečjemu uspelo priti na Mali Klek, čeprav je šlo za zelo znana imena iz znanosti in cerkvene hierarhije, ki so bili priča Staničevemu uspehu.

Pomemben je tudi sloves gore, saj je bil Veliki Klek ena od najbolj znanih gora v Vzhodnih Alpah. Zato ima prvi vzpon na tako goro poseben zven in pomen za zgodovino alpinizma.

VZPON NA VELIKI KLEK

Valentin Stanič je svoje alpinistično delovanje začel na Salzburškem v času svojih gimnazijskih in teoloških študij (1792—1802). Veliki Klek ni bil Staničeva prva tura, je pa bila najvišja. Čeprav niso znani točni dnevi in drugi podatki o Staničevih turah po Salzburških gorah, daje misliti, da je najtežje ture opravil po uspešni prvi turi na Veliki Klek leta 1800. Po tem je kot prvi splezal na Visoki Goli (2518 m) leta 1801 ali 1802. Istega leta naj bi bil na Watzmannu (2714 m). Na prvem vrhu, na Hochecku, pa naj bi bil že leta 1799. Leta 1801 naj bi bil Stanič na Schafbergu (1780 m).

Po vrnitvi domov se je povzpel na Clapsavan v Karniji med Tolmezzom in Piavo, na Prestreljenik, Mangart, Krn, Kuk, Jalovnik in Hladnik. Neznani mu niso ostali Ravelnik, Javorček, Matajur, Kanin, Svinjak, Monte Cavallo, Premaggiore in bližnji goriški hribovi, kot so Sv. gora, Sv. Valentin in drugi. Bil je med prvimi, ki so prišli na Triglav, in sicer 21. septembra 1808.

Ali pa je Valentin Stanič za seboj pustil kakšna pričevanja?

Za slavo ni posebej maral, čeprav se je oglašal s svojimi prispevki v kratkarnem časopisju. Žal za časa življenja ni dočakal, da bi **Vierthaler**, ki je bil urednik osrednjega Salzburškega časopisa Intelligenzblatt, objavil poročilo o prvenstvenem vzponu na Veliki Klek in da bi bilo isto objavljeno tudi v časopisju doma na Kranjskem in Goriškem.

Za prvega alpinista pa Valentina Staniča ne štejemo samo zaradi vzpona na Veliki Klek, temveč obravnavamo pri tem Staničevo celovito alpinistično osebnost. Če je plezal na Veliki Klek na očeh, pa je na druge Salzburške vršace plezal sam, celo ponoči in v zimskem času, da o kaki posebni opremini in tehniki niti ne govorimo.

Lahko rečemo, da je Valentin Stanič dobesedno plezal iz sebe, iz strasti po tveganju. To ni bilo lahkomišelnostno izzivanje, poziv na tekmo, kdo bo boljši. To je bilo plezanje iz čistega veselja, ne za fantovsko korajžjo.

Alpinistično je obvladal I. in II. težavnostno stopnjo po današnji klasifikaciji, deloma morda tudi III. stopnjo, da mu ne bi naredili krivice na najtežjih odstavkih. Z gotovostjo pa je to po 200 letih, ki so potekala od časov njegovih vzponov, težko dokazati. Sicer pa danes Staničevih podvigov zaradi neprimerljivosti časov in tehnike plezanja ne moremo ocenjevati fizično, ne tehnično, pač pa vrednostno. Plezal ni za stavo, ne za prestiž, ne za sloves.

Zlasti mu lahko štejemo v prid to, da je vsak prvenstveni pristop na vrh izkoristil za znanstveno laiška merjenja. Čeprav se je šolal za drugačne, duhovne vrednote, je pokazal zanimanje za čisto praktične stvari. Znal je združiti prijetno s koristnim, uživanje v plezi s praktičnim.

Zanimanje za Valentina Staniča se je pri nas na Slovenskem pričelo skoraj sto let pozneje, kot se je začel okrog leta 1795 ukvarjati s pristopi na vrhove. Avstrijci so Stanigga razumljivo šteli za svojega, ponekod pa ga še danes citirajo za Avstrijca, saj je tak državljan res bil. Morda je to bilo Staniču nekaj samo v prid, saj kot pripadnik majhnega slovensko govorečega naroda v takratni srednji Evropi ni imel kaj iskati.

Pri Slovencih je prvi v pravem pomenu Valentina Staniča dvignil na površje pravzaprav sam načelnik SPD **prof. Fran Orožen** v razpravi »Prvi hribolazci na Triglavu od leta 1778 do 1837« v poročilu SPD za leto 1894. Res je, da je o Staniču najprej v Drobtnicah iz leta 1848 pisal že **Anton Martin Slomšek**, pa tudi Bleiweis je z zamudo pisal o njem oziroma je v Novicah leta 1856 objavil Staničev življenjepis.

Pomembno je, da Valentina Staniča danes obravnavamo kot celovito osebnost. Morda je na prvem mestu njegova vloga prosvetitelja na Goriškem, kanonika v Gorici, vzgojitelja mladine, začetnika in pospeševalca številnih gospodarsko kmetijskih dejavnosti, tiskarja in knjigarja takratne slovenske literature, pisca nabožnih in posvetnih pesmi, oglaševalca po-

ročil in še marsikaj. Iz zgodovinske daljave pa se v svetli luči razodeva njegova dobrotljiva naklonjenost gluhonemim in vsem mladim, bil pa je tudi zaveznik mučenih živali.

Valentin Stanič danes predstavlja moža in osebnost še izpred časov naše gorniške klasike, kar povečuje žlahtnost njegove zgodovinske vloge v gorništvu in sicer. Ne moremo mu pritikati staromodnosti. Gore ni jemal na silo, na metre in vatile, da bi kaj prinesel ali kaj imel od njih. Sloves prvega v gorah je prišel šele za njim. Bolj ko se čas odmika od Staničevih prvih vzponov, bolj žlahtna postaja Staničeva vloga v zgodovini slovenskega in svetovnega alpinizma.

Prav je ugotovil že **Evgen Lovšin**: če Staničovo delovanje v slovenskem gorništvu ni rodilo neposrednih sadov, ni kriv on in zato niso njegove zasluge nič manjše, kakor ugotavlja tudi **Mirko Kajzelj** v Našem alpinizmu. Kriva je tista doba, ki ni razumela niti **Franceta Prešerna**, kriv je Bleiweis, ki ni imel odnosa za gorsko prirodo in je pustil Staničev življenjepis v predalu do leta 1847, da so Staniča pred nami pravilno ovrednotili Nemci.

Ali nismo Slovenci nesrečni zamudniki pred lastno zgodovino?

DRUŽINA IN GORE

Generalna skupščina Združenih narodov je že decembra 1989 razglasila leto 1994 za Mednarodno leto družine. Cilj te odločitve je v tem, da bi se v vseh državah okrepila zavest o pomenu družine in izboljšalo vrednotenje njenega dela, ki ga opravlja za celotno družbo. Leto se izteka. Veliko je bilo projektov, akcij, posvetov, manifestacij, veliko izrečenih besed, lepih misli. O družini seveda. Toda čas je, da zanjo tudi kaj naredimo.

Ne sprašujem se, kakšna je lahko vloga planinske organizacije v skrbi za družino kot osnovno celico družbe. Vloga prav gotovo ni nepomembna, toda za ovrednotenje le-te se ne čutim pristojnega. Razmišljam bolj v smeri zahvale goram v imenu svoje družine in verjamem, da tudi v imenu še marsikaterere.

Prav gotovo slovenski narod ne bi bil, kar je, če ne bi imel svojih senožeti, gričev, grap, sten, če ne bi imel svojih gora. Če ne bi imel Jalovca in Triglava. Vršaca, Nanosa, Lubnika, Kuma in Lisce. Notranjskega Snežnika. Tudi tu se je kalila slovenska družina. Morda sta se mlada dva prav tu našla, se zblížala.

Živimo v času poplave materialnih dobrin, ko je večina ljudi zafrustriranih zaradi tega,

ker imajo preveč in ne, ker nimajo, a ostajajo prazni. Brez smisla. Živimo v času, ko gre oče (glava družine) trikrat na teden na tenis, na nogometno tekmo, v savno. Sam. Ko gre mama (srce družine) na aerobiko, na jogging, v bazen. Sama. Ko hodi eden od otrok na trening rokometu, drugi na ples. Vsak zase.

Je to še družina? Je oče res glava in mati res še srce?

Na srečo pa ni malo družin, ki so odkrile gore. V zadnjih letih, ko tudi morje ni več tisto, kar je bilo, še katera več. Z veseljem brem o tem. Že med tednom, običajno v četrtek »po TV vremenu«, delajo načrt, kam bodo šli konec tedna. Tudi če vreme ne bo držalo, imajo rezervni načrt. Šli bodo, in to vsi skupaj. Poslušali bodo ptice, pili iz potoka, šteli cerkvice po vrhah na obzorku, prepoznavali vrhove naokoli. Skupaj bodo sedli na klop pred koč in obdovali. Enolončnico ali pa sendvič iz nahrbtnika. Saj je vseeno. Veliko lepega so in bodo doživeli. To jih zblížuje, jim vliva polet za preprosti vsakdan. Tudi to hrani njihovo ljubezen. Tako se vzgajajo. Vsi.

Ko odhajajo v dolino, ostane za njimi le še gaz, prevrnjen kamen na poti, sled v jesenskem listju. Nobenih smeti, niti grdih besed.

In že delajo nov načrt za novo turo. Ker so družina!

Damjan Slabe